

rave; njena književna preobлека tudi zdaj (namreč po vojni) ima videz kronike in zaznamuje predvsem dogodke, ki sestavljajo verigo sedanjih, aktualnih značilnosti. Kar doživljajo osebe kot Matija, Milka, Gregorka, stari Rebrov in župnik Andrej Strle idr., je bolj ali manj ilustracija in olepšava gole, dostikrat neprijetne resnice (ideje), kako namreč zdaj propada vas, zemlja, z vsemi delovnimi navadami, ki sodijo k njej.

V oblikovnem smislu je ta kronika že gotovo kronika. Vsiljuje pa se druga alternativa pri pisanju tipa Vaška kronika; če je namreč že vnaprej izbran realizem kot stilno tipološki pojem oziroma realističen delovni način — realističen kot deloma Jurčičev, Kersnikov ali Tavčarjev in koga mlajših — potem se je vsebinsko najbrž treba osredotočiti na drugo stran realizma, v katerem naj bi pisatelj vedel za vse vzroke in posledice dogajanja, in stopiti v realizem notranjega doživljanja, ne zgodovinskega materiala, h kateremu ne spadajo sociološko-politične komponente sveta. Tudi tu se odpre »realizem brez bregov«, eno samo življenje: in drugo je vprašanje, ali je to življenje mogoče ustrezno natočiti v naš sodoben jezik. Realist je pač zrasel z vero, s poznanjem vseh zakonitosti, s prepričanjem o premoči nad nepredvidljivim in ga zato ni strah lastnega poguma. Zato piše realistično literaturo.

Povedati pa hočemo, da je kronika najbrž v takih okvirih možna z drugačno zastavitvijo problema, celo z docela drugačnim problemom, kot je to sociološko-politični. Kronološko zaporedje — recimo notranjih — dogodkov bi spet nudilo videz zgodovinskega, uredljivega, obvladljivega, pojasnljivega življenja, kot ga zdaj sicer v ravno obrnjeni vsebinski podobi prikazuje Matevž Hace. Pisanje te vrste je zategadelj obsojeno na to, da v končni posledici ne prinaša dosti privatnega, zasebnega, tj. takšnega, kar bi bilo,

denimo samo prva, izvorna last Matije, Gregorke, Tončke, župnika ali Ribnovega pa drugih. In to seveda ni usoda samo Vaške kronike, temveč usoda vseh besedil, ki jim je na začetek postavljeno splošno spoznanje ali splošna resnica kot vodilo vsebine in oblike.

J. Horvat

IVAN MEŠTROVIČ, SPOMINI

O Spominih Ivana Meštroviča, kot je naslovljen slovenski prevod avtorjevih Uspomena na političke ljude i dogadja, je mogoče govoriti iz dveh vidikov, in to iz zgodovinskega in literarnega. Eksaktna zgodovinska raziskava bi pač lahko pokazala avtentičnost zapisov, medtem ko bi literarna med drugim morala ostati na negotovih tleh fantazije in osebnih izkušenj in bi potemtakem z relativnimi kriteriji, človeško prilagodljivimi merili preverjala intenziteto piščevih impresij.

Toda kakor se analizi zgodovinske narave tu ni mogoče bližati, pa je prav tako skoraj izključena tudi kakršnakoli književna študija o tej knjigi. V tem smislu se zdi, da naslov prevedenega besedila ni ravno najbolje izbran, saj gre za čisto določeno vrsto spominov, ki jih je Meštrovič v svojem naslovu deloma sam nakazal — očitno se je zavedal, da pri pisanju ni opravljal literarnega dela, pač pa bolj ali manj kronološko nizal podatke in dogodke, ki jim je bil priča. Gre tedaj za informacije, ki so same na sebi bolj ali manj puste, brez globoke osebne barve, čeprav so po drugi plati zgodovina s privatne strani. In ravno ta privatna stran zgodovine, kakor jo je tu popisal najbolj slavni kipar Hrvaške, je tisto, kar vso zadevo postavlja v dokaj privlačen okvir. V posebni luči se namreč pokaže nastajanje pa obstajanje predaprilske Jugoslavije ter prav tako Neodvisne države Hrvaške in nazadnje nekaj vodilnih zgodovinskih osebnosti iz tistega časa, kot so srbski kralji, ministri in

hrvaški politiki. Informacija torej nikakor ni literarna, dasi ima vsa knjižna zgradba s svojimi pravkar imenovanimi osebnostmi tudi svoje junake, okoli katerih se vrtili pripoved. Vendar v tem smislu pisec, kljub temu da seveda piše v prvi osebi, pogosto stopa v ozadje spričo pičlega tipičnega osebnega prispevka k emocionalnemu svetu te knjige. Kralj Aleksander stoji na primer veliko bolj kompleksno in določno pred bralcem, kajti pisec ga je ujel v številnih niansah, iz katerih je razločno razviden njegov čustven, racionalen pa vladarski potencial. Pisec je sebe večinoma zatajil ali pa se ni mogel predstaviti, razen v ustaški ječi v NDH; na tem mestu bi šele bilo mogoče govoriti o literaturi.

Zaradi tega knjiga terja od bralca čisto posebne odločitve. Ob njej je mogoče misliti samo politično, saj politiko servira in odnaša s prizorišč. Če pa je sporočilo politično, je treba upoštevati vrsto dejavnikov, ki so tako politiko ustvarili ali jo napisali. V tej smeri je treba reči, da imamo opraviti v prvi vrsti s hrvaško politiko oziroma s pogledom na politiko skozi Hrvaško. Najprej to pomeni, da se tekst v veliki večini dogaja z vidika hrvaškega naroda in v obrambo tega naroda. Problem Jugoslavije je izrazito nacionalističen, pri tem pa niso prikazani vzroki za njegov nastanek in njegovo življenje. Poenostavljen je, kakor navadno pravijo: Srbi ne marajo Hrvatov, in pri tem navadno mislijo da so prvi nasilniki, drugi pa trpinji. V končni posledici je seveda zares tako, toda problem ima svoje temelje in svoje korenine, ki v tej knjigi niso natančneje raziskane. To je seveda presenetljivo, če pomislimo, da je bil njen avtor v svojem času eden najbolj osveščeni osebniosti v Jugoslaviji: knjiga je nasproti temu napisana, kot da je prišla izpod rok poprečnega človeka, ki politike ne »razume« in ki je imel srečo ali se moral srečati z naključjem, da je imel možnost spoznati se bodisi

z voditelji v Jugoslaviji ali celo z Mussolinijem in drugimi državniki. Kar vendarle izdaja tega zakamufliranega pisca, je dejstvo, da je njegova natura ponekod izredno kultivirana, tenkočutna in bistra, čeprav se ta njena kvaliteta v pisanju le poredko, bolj naključno kot premissljeno izraža in ureničuje.

Pred navadnega bralca se tako razgrne le eno samo krvavo starojugoslovansko drobovje. Morda je to omogočila metoda, ki jo je pisec dosledno uporabljal pri pisanju: večkrat zasledimo njegovo trditev, da se ne mara odločiti politično, zato pa praktično ni opaziti strankarskih manevriranj, temveč večinoma zares tisto »neodvisnost«, značilno za nekatere umetniške delavce. Tako je tudi sovraštvo med Srbi in Hrvati zagorelo, kakršno je najbrž konec koncev bilo v resnici — čeprav se tu nepristranski opazovalec ne more znebiti občutka, da je avtor kot Hrvat včasih nemara kljub vsemu močneje zagovarjal interese hrvaškega kot drugega naroda. Kajti šovinizem je prikazal in s tem že tudi obsodil neizprosno, da je sama obsodba segla do meje dopustnega; zapisati hočemo, da sicer resnično nacionalistično sovraštvo, kakor je tu mestoma prikazano, morda ne bo zmeraj moglo pomiriti naše zavesti, pač pa jo bo spodbudilo k protišovinizmu kot edini obrambi. V tem je nevarnost tudi »spominskega« obnavljanja tovrstnih dogodkov.

Po zaslugi snovi same pa je knjiga seveda vredna branja, saj razkriva jugoslovanski čas od leta 1904 do 1947, ko se je Ivan Meštrović umaknil v tujino. Knjiga je izšla v izvirniku pred devetimi leti, ob tem je bilo slišati za nekaj afer, toda le-te so očitno stvar hrvaškega naroda, ki je v njej glavni junak, se pravi glavna oseba. Vsekakor pa zato pri nas ob Spominih ne bi bilo treba, da bi ostali samo ravnodušni.